

Poštarina plaćena u gotovom.

HANOAR

LIST ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

BR. 14. i 15.

GOD. I.

HANOAR

JE SLOBODNI POLUMJESEČNIK ŽIDOVSKJE OMLADINE
JUGOSLAVIJE. SVI ČLANCI IZRIČU LIČNO MIŠLJENJE
PIŠČEVO.

Vlasnik i izdavač Savez Žid. Oml. Udruženja u Kraljevini S. H. S.

Sadržaj:

	Strana
Ben Josef: Naš logor	305
Adolf Friedemann: Herzl u Vilni	306
L. Šapiro: Poljubac	307
Dr. Eliezer Rieger: Agrarni problem u Palestini	309
* * * Iz prvih dana cionizma	313
J. E. Kalderon: Srcu	314
Pavao Wertheim: Baruh Spinoza	315
Menahem Usiškin: Poredba	321
Žako Stern: Svenule ciklame	321
Migdali: Židovi u rasnoj teoriji	322
Samuel Romano: Pesma	324
Oskar Zimmermann: Uzroci naše krize i pokušaj njena rješavanja	325
I. Elazari Volkani: Znanstvena zemljoradnja	327
Cvi Rothmüller: S agitacionih putovanja	329
Samuel Romano: Dve pesme	332
J. E. Kalderon: Ratarski život	333

BILJEŠKE

Uz ovaj broj	334
Cvi Rothmüller: Stvaranje naše familije	334
Književne novosti	336

»Hanoar« izlazi svakog 10. i 25. u mjesecu na najmanje 24 strane. — **Pretplata:** za Jugoslaviju godišnje 80 D., polugodišnje 40 Din., četvrtgodišnje 20 Din., za inozemstvo 100, 50 i 25 Din. Pojedini broj 5 Din. — **Uredništvo i uprava:** Zagreb, Ilica 31, III. kat. — **Račun pošt. ček. zavoda:** 35.984. — **Rukopisi se ne vraćaju.** — **Prenošenje z »Hanoara«** dozvoljeno je samo uz naznaku izvora.

Ben Josef, Zagreb: Naš logor

Kad ovako dođe ljeto, pa sunce prigrrije, uzduh se užari — i u nama toplina neka potjera krv, grudi bi da se rašire, tijelo bi da obuhvati prostor, da izađe samo iz sebe, da se prelije u svemir, da zahvati u vasionu.

Nema dosta velikih riječi da opišu ovaj osjećaj širenja, razapinjanja, buktenja. I mi pupamo poput drveća, i iz nas izbija životni sok. I mi bismo da pustimo korijenje u zemlju, što se pod nama, oko nas, nad nama ispružila bogata i šarolika, podatna i veličajna, mirna i kliktava.

U taj mah osjećamo: grad je tek nužno zlo. Ovaj skup ljudi u skupu kuća i ulica, što svi ozbiljno i važno hodaju u svečano izglačanim hlačama, sjajno olaštenim cipelama, s uzorno povezanim kravatama, s nacereno namještenim šeširima — ovaj skup ljudi nas se savršeno ništa ne tiče. Svi mi i svaki od nas prolazi sam za sebe, trpi svoje bolove, raduje svoje radosti, hladi svoju vrućinu.

U prirodi, sred gorskih jezera, na vrhuncu planina, u sjeni drveća, kraj široke rijeke ili hitroga potočića — tu je nov svijet. Nema skalupljenih, slučajno skupljenih skupova ljudi i kuća. Organski je tude izraslo drvo iz zemlje. grmić iz kamena, potok iz vrela. Tu je povezan svaki dijelak sa svakim drugim dijelkom.

Tude možemo da izađemo iz sebe, da se propinjemo u šumnom obijesnom bjesnilu, da pogledom, krokom i skokom obuhvatimo prostor, da se i mi vežemo s prirodom.

Zato, prijatelji, nama treba izletništvo. Ono je bitni sastavni dio našega života. Moramo van grada, u prirodu!

Zato će mjesto sleta da bude kemp, logor. Nije to slučajno. U tome se vidi ozbiljna volja saveznih vođa, da i naš Savez u svojoj cjelini dođe do onih životnih oblika, koji najvećma pristaju našem cilju: obnovi našoj u vezi s izgradnjom hebrejske radne Palestine.

Odgojite se za logor izletima, vanjskim i nutarnjim spremanjem!

Adolf Friedemann: Herzl u Vilni

Na povratku iz Petrograda svraća se Herzl u Vilnu, jer hoće da vidi i upozna narod. Već kod dolaska dočekuje ga neopisiv zanos. Pozdravljaju ga kao kakvoga kralja. Očekuje ga crna, nepregledna ljudska gomila, što se uz životnu opasnost gura u uskim uličicama. Policija ga moli, da odsjedne u hotelu u kojoj širokoj ulici, da se ne bi dogodila nesreća. Kod primanja u općinskom domu časte ga naročitom počašću: predaju mu »najsvetije i najdraže iz općinskoga posjeda«, svitak Tore. Kad ga sijedi rabin blagosivlje uzdrhtalim rukama u ime Boga, što kraljuje na Cijonu, probija u dvorani jecanje. Muke i jad čitavoga naroda uzbibaše srca nazočnih i pomiješase se s osjećajem zahvalnosti i ljubavi za čovjeka, koji im je podario svu novu nadu.

Došao je da promotri svagdašnjicu narodnu, ali je to, pa čak i pohod hrama i drugih institucija, onemogućeno sve većom uzbuđenošću gomile. Mora da se zadovolji pohodom nekih kuća u blizini sela Verki, gdje mu prirediše banket. Nevolja kućnih radnika (Heimarbeiter) duboko ga potresa, ali još većma ona tužna ravnodušnost, kojom ti bijednici snose sudbinu, kao da se ona razumije sama po sebi. »Ma kako samo možete ovako da živite?« pita sved iznova pratioce.

Kod otputovanja odigravaju se divlji prizori. I ako je pola 2 u noći, tisuće su zaposjele ulice i opsjedaju stanicu, da bi barem jedan pogled mogle da bace na zatvoreni vagon. Policija ne zna kako da svlada ove izlive zanosa pa zbog nepovjerenja pozivlje u pomoć kozake, koji razgone gomilu nagajkama. U kliktanje he-dada miješa se jecanje bijenih i pregaženih. Herzl pored siromaštva naroda upoznaje i bezobzirnost brutalne policijske samovolje. Blijed i nadasve uzrujan ulazi u brzi voz, koji još uvijek unatoč svemu okružuju ljudi, što upravo danas trostruko osjećaju svoju gorku bespomoćnost. A odlazi im pomoćnik, koji će ih iz nevolje i slijepoga očaja izbaviti u obećanu zemlju.

L. Šapiro: Poljubac

U reb Šahnea drhtale su ruke i noge; u ustima je osjećao nepodnosivo gorak okus. Sjedio je u naslonjaču i slušao grozne zvukove sa ceste, zviždanje i pjevanje, zveku i lomljavu razbitih okna; bilo mu je kao da to zviždi, buči i lomi u njegovoj glavi.

Pogrom je počeo tako iznenada, da nije dospio ni da zatvori svoj dućan, pa je na vrat na nos pobjegao kući. U stanu nije našao ni žive duše. Sara se jamačno sakrila negdje s djecom i ostavila kuću s ono malo srebra i zlata Bogu na zaštitu. On sam nije mislio, kako da se sakrije; uopće nije mislio. Pazio je samo na bjesnilo ceste i na gorki okus, koji mu je ležao na jeziku.

Graja pogroma približavala se i opet nestajala kao kod vatre u susjedstvu. Odjednom je opkolila kuću sa svih četiriju strana. Prozori zapucaše, kamenje je letjelo u sobu i za čas su se uvlačili kroz prozor ljudi, većinom nedorasli momci s kolcima i noževima, a lica razjarena. Reb Šahne je osjetio, da bi nešto morao učiniti. Umorno se podiže iz naslonjača i na očigled pljačkaške rulje zavuče se pod sofu, koja je bila u sobi. Rulja se grozomorno cerila.

»Lukava glava!« — poviče jedan i pograbi ga za nogu. »Ustaj!« On je došao k svijesti i plakao kao malo dijete.

»Draga djeco, ja ću vam sam pokazati, gdje je novac i srebro, sve ću vam pokazati. Ne tucite me! Samo me ne tucite. Zašto me hoćete tući? ... Ja imam ženu i djece ...«

Nije koristilo. Uzeli su sve, a njega su tukli, u zube, u bokove, u trbuh, s divljom nasladom. Plakao je i molio. A oni su udarali. Poznavao je jednoga od momaka i molio ga za milost:

»Vasilj, dragi Vasilj! Pa ti me poznaš ... tvoj je otac radio u mojoj kući ... Reci, nijesam li mu platio? ... Dobro je zaradio kod mene ... Vasilj! ... Dragi Vasilj! ... Jao, jao! Spasi —«

Udarac u prsa prekide riječ zapomagania. Dvije ljudine sjele su na nj i pritiskivale svoja koljena na njegov trbuh. Vasilj, mali, mršavi momak iskrivljena lica i sivih očiju, smiješio se važno i govorio:

»Što je na tom? ... Platio si, naravno, Batko je radio, a ti si platio. Htio bih vidjeti, ne bi li platio!«

Ipak mu se svidjelo, što ga je reb Šahne umolio za pomoć, pa reče ostalima:

»Ajde, drugovi, dosta! Pustite tu mrcinu da živi. Pa vidite, da mu je već duša na jeziku!...«

Pomalo su ostavljali svoju žrtvu i izlazili polako iz kuće. Usput su još razbili sve, što je bilo ostalo cijelo.

»Vidiš, Šahne, meni treba da zahvališ, što si ostao na životu« — reče Vasilj reb Šahneu, koji je stajao pred njim oborene glave, izbijena lica, teško dišući. »Ne bi se oni dugo s tobom zadržavali, da ja nijesam bio ovdje...«

Htio je već otići. Uto se nečemu dosjeti.

»Na!« — ispruži ruku prema reb Šahneu —, »Poljubi!«...

Reb Šahne podiže zakrvavljene oči i pogleda ga zbunjeno. Nije shvatio. Vasiljevo se lice naoblači.

»Jesi li čuo? Što? ... Imaš da poljubiš!«

Dva su klipana zaostala na vratima, zanimajući se za ovo, što se tu zbivalo. Beb Šahne gledao je Vasilja i šutio. Vasilj probljedi od bijesa.

»A, ti prokleti židovski gade!« — zaškripi zubima i udari reb Šahnea šakom u lice — »ti se još nećkaš?!... Ajde drugovi, ovamo!«...

Ona dva klipana stupiše bliže.

»Ded! Prihvatite ga. Kad je tako strašno velik gospodin, mora mi i nogu poljubiti. Ako ne će...«

On sjede na stolac. Ona druga dva zgrabiše reb Šahnea i bacije ga pred Vasiljeve noge.

»Skidaj!« — zapovjedi Vasilj, grunuvši ga pri tom čizmom.

Reb Šahne svuče lagano čizme s Vasiljeve noge.

»Ljubi!«...

Crvena, prljava noga, od koje je dopirao težak smrad znoja — pred njom izubijano lice s dugom, časnom tamnom bradom. Slučajno se rulja tom bradom malo zabavila. Bila je doduše na nekoliko mjesta raščupana i pusta, ali još je na njoj počivalo dostojanstvo muževna Židova, glave svoje obitelji. Odozgor je škiljilo Vasiljevo zeleno, krivo lice sa sivim očima.

»Poljubi, rekao sam...«

I opet poprati udarac zapovijed.

Časak su svi u sobi bili nijemi i nepomični. Tad sagne reb Šahne glavu, a Vasiljevu grlu otkide se strahovit krik. Svi prsti njegove noge zajedno s jednim djelom stopala izgubiše se u ustima reb Šahnea, a dva reda zubi duboko se zarovala u prljavo meso.

Što se zatim dogodilo, bilo je teško i grozno, kao ludački, strašan san.

One dvije ljudeskare gazile su po reb Šahneu svom snagom, tako jako, da je svaki udarac odzvanjao muklo i šuplje kao iz bačve. Trgali su mu čuperke brade, zarinuli mu prste u oči, iskopali ih, tražili najosjetljivija mjesta njegova tijela i trgali komade s njega. Tijelo je drhtalo grozničavo, bacalo se amo i tamo, a zubalo se još jače i grčevitije stiskalo, rovalo sve dublje, dok je u nozi nešto pucalo: zubi, kosti ili jedno i drugo. A Vasilj je neprekidno vikao, ludački divlje, kao svinja pod nožem.

Kako je to dugo potrajalo, nije znao nijedan od klipana. Osvjestili su se tek, kad su opazili, da se glava reb Šahnea više ne miče. Pogledali su mu u lice, a drhtali su cijelim tijelom.

Iskopane oči njihale se kraj svojih krvavih duplja, velike, staklenasto blijede i gnjecave. Lice se više nije moglo prepoznati. Brada je visjela u okrvavljenim viticama. Mrtvi zubi, koji su obuhvatili nogu, stršili su poput zubala ubijena vuka. Vasilj se bacao amo tamo — ne više na stolcu, već na zemlji. Tijelo mu se savijalo poput zmije, a iz grla su mu izvirali istrгани, promukli, otegnuti glasovi. Sive su mu oči bile velike i sjajne. Poludio je.

S preplašenim »Bože, čuvaj nas!« pobjegli su momci iz kuće.

Na ulicama je bijesnio pogrom. U zbrkanoj građi nije nitko čuo rastrgane, mukle krikove živoga, koji je polako izdisao u zubima mrtvačevim.

Dr. Eliezer Rieger, Tel Aviv: Agrarni problem u Palestini

Dok smo u predašnjemu članku razmotrili agrarno pitanje u svijetu, a naročito u Engleskoj i u Rusiji, imademo danas da prikažemo agrarni problem Palestine.

Svakome je od nas jasno, da naša budućnost u Palestini ne stoji samo do toga, da li posjedujemo veći dio zemljišta, da li imademo većinu u dunumima. Naša budućnost stoji do toga, hoćemo li moći da steknemo u zemlji majoritet, većinu stanovništva. Danas nas imade oko 160.000 od 800.000 t. j. oko 20%, dok je naš zemljišni posjed srazmjerno daleko manji. Palestina bez pustinje, Transjordanije i jezera zaprema 18 milijuna dunuma. U našim je rukama svega 1 milijun dunuma, dakle oko 5%. Hoćemo li da ra-

čunamo optimistički, evo nam ovoga računa: Od 20 milijuna dunuma samo je 10 milijuna obradivo, dakle 50%. Od židovskoga posjeda samo jedna šestina nije obradiva. I ako dakle od čitave površine posjedujemo tek 5%, ipak posjedujemo od obradive površine punih 8%.

Do otkupa tla stoji porast židovskoga stanovništva. Otkup tla znači: nastojati, da što prije preko polovice palestinske zemlje bude u našim rukama. Ovaj se cilj dade ostvariti: 1. dobivanjem državnoga zemljišta; 2. kupovanjem efendijske zemlje; 3. kupovanjem zemlje od beduina na jugu Palestine; 4. kupovanjem felaskih zemljišta; 5. sticanjem tla u Transjordaniji.

Svaki je dijelak toga programa obavijen teškoćama. O državnom zemljištu mnogo se piše i govori. Žabotinski misli, da bismo energičnim zahtijevanjem morali od vlade da dobijemo državnih zemljišta. No pravo stanje stvari je ovo: Po turskom pravu svako bi neobrađeno tlo prešlo u vlast onoga, koji bi ga porao. Sva dobra zemlja obrađuje se već dugo, pa je stoga privatna svojina. Bez vlasnika je ostalo samo rdavo tlo. Izuzeti valja tek džiftlik tlo u Bet Šeanu (Bejsan), gdje je pola milijuna dunuma najbolje zemlje pripadalo lično sultanu pa je iza turske revolucije 1908. prešlo u državnu vlast. 1922. predala je vlada svu ovu zemlju Arapima. Novi vlasnici obrađuju zemljište ekstenzivno, i ako je ono naročito podesno za intenzivnu obradbu. Sad hoće tamošnji felasi da prodaju dio zemlje Židovima. To će reći, da imamo tražiti od vlade, neka odsad daje samo onoliko zemlje felasima, koliko im treba, pa da ne ostane u njihovim rukama neobrađenoga tla, koje bi i te kako dobro došlo židovskoj kolonizaciji. Samo treba napomenuti, da osim betšeanske zemlje vlada i nema dobrih, za kolonizaciju pogodnih zemljišta.

U rukama efendija nalazi se trećina palestinskoga tla. Oni bi je dakako voljeli prodati, ali ima dosta razloga za krzmanje. U arapskom je društvu zemljoposjednik mnogo ugledniji od onoga, koji je bogatiji gotovim novcem. Efendije se stoga boje, da će izgubiti ugled, ako rasprodaju zemlju. Osim toga ne bi htjeli, da ih ruže i zovu narodnim izdajicama. Ipak je efendija glavni izvor za povećanje našega agrarnoga posjeda. Sve je to na koncu konca samo pitanje novca.

Beduini na jugu posjeduju dosta zemlje, koja im danas služi za pašu. Ova je zemlja jeftina, ali je i tude najjeftinije najskuplje, jer za ova tla treba mnogo više rada i investicija, a ipak daju manje priroda od drugih zemljišta. Na jugu ćemo prema tome istom onda morati da stičemo zemljišta, kad pokupujemo svu dobru zemlju u Palestini.

O felahu dosta je spomenuti, da je on sam pusti siromašak, od kojega bismo mogli da kupimo veoma malo zemlje. Kad jedamput prijede od ekstenzivnoga gospodarstva intenzivnome, onda će

dakako trebati manju površinu. No njegov je posjed i onako malen, pa ga ne smijemo prognati s njegove jedine baštine.

Naprotiv je Transjordanija za nas od neizmjerne važnosti. Zemlja s istočne strane Jordana je barem toliko prostrana, koliko sa zapadne strane. Zemljište je izvrsno i bogato izvorima. Prirod je mnogo veći nego u zapadnoj Palestini. 60% svega tla jest u rukama velikoposjednika, 25% u rukama srednjih zemljoposjednika, a 15% pripada seljaku. Prema tome se smijemo nadati, da će nam Transjordanija dati velikih površina, na kojima će se razviti kolonizacija velikoga stila. Ali naša agrarna politika u Transjordaniji mora da bude veoma oprezna. Ne smijemo da kupujemo malenih površina, jer bismo time samo potjerali cijene u vis. Isto tako ne smijemo da šaljemo malene grupe na naseljenje. Otkup tla i naseljenje Transjordanije mora da budu u velikom stilu!

Ukratko, razmatramo li naš agrarni problem, vidimo pred sobom džinovski zadatak, kojega uspjeh stoji gotovo samo do toga, hoćemo li moći da začepimo sve otvore novcem. Hoćemo li da u Palestini stvorimo seljački stalež, onda moramo u nastajnih 50 godina iskupiti 10 milijuna dunuma, a na tih 10 milijuna dunuma naseliti 100.000 zemljoradničkih porodica t. j. pola milijuna ljudi, što žive od zemlje. Samo toliki broj zemljoradnika na tolikoj površini tla može da zajemči narodnu domaju! Za otkup ovih 10 milijuna dunuma treba nam u nastajnih 50 godina oko 30—40 milijuna funti, koje će židovski narod bilo kojim putem morati da nasmogne.

Međuto nije dosta otkupiti zemljište iz tuđih ruku; treba ga nacionalizirati, učiniti narodnom svojinom. Zapravo su ova dva pitanja tako nerazriješivo povezana kao oganj i dim. Židovsko se selo u Palestini ne može stvoriti bez narodnoga zemljišta. Jedan od uzroka je ovaj: Samostalno gospodarstvo t. j. gospodarstvo, kojime se porodica može uzdržavati, stoji u Palestini 1000—1100 funti. U svima zemljama dijaspore nema baš mnogo ljudi, koji posjeduju oko Din 300.000, a u isti mah hoće da stiču kruh u znoju lica svoga kao zemljoradnici. Naći će se dakako neki te neki, koji će izabrati ovaj mučni put, ali kolonizaciju masa ne možemo zamisliti bez institucije, koja će čovjeku bez sredstava ili s malo sredstava moći da kaže: Nemaš novaca ili imaš malo novaca — evo ti dajemo narodnoga zemljišta u zakup, za koje ćeš plaćati malenu zakupninu; svojim sredstvima uz pomoć Keren Hajesoda moći ćeš da urediš gospodarstvo. Ovako će se naći mnogo Židova, koji će htjeti da se nasele na narodnom tlu.

Ima još jedan razlog, da židovska zemlja ne može biti pravo otkupljena, ako nije u isti mah učinjena narodnom svojinom. Kad židovski privatnik i kupi seoskoga zemljišta, nije ostvaren naš pravi cilj, jer nemamo nikakvoga jamstva, da će zemljište obrađivati samo židovske ruke. Privatnik obično ne može sam da obrađuje zemlju pa se mora služiti plaćenim radom. Zbog materijalnih, a često i zbog psihologijskih razloga uzima jeftinije i pokornije arap-

ske radnike. Ovakvo zemljište, doduše vlasništvo Židova, ali obrađivano od Arapa, još nije pravo židovsko tlo.

Ovakav zemljoposjednik, koji se služi plaćenim radom, i to najčešće nežidovskim, obično ne odgaja djecu za zemljoradnju. Stoga smo morali doživjeti, da je cvijet mladoga naraštaja ostavio kolonije; često su ostavili i selo i grad pa otišli izvan Palestine studirati. Je li to narodno gospodarstvo? Kakvi li su to izgledi za naseljenje naroda?

Samo zakupni ugovor s Keren Kayemethom, nosiocem naše agrarne politike, koji vrši u isti mah otkup i nacionalizaciju zemlje, može da osigura stvaranje zdravoga zemljoradničkoga staleža. On daje pojedincu ili grupi toliko zemlje, koliko dostaje za život i koliko može obrađivati bez plaćenoga rada. Dok dakle u jednu ruku štiti ozbiljnoga zemljoradnika od prevelikih izdataka za kupovinu i amelioraciju tla, dotle veže u drugu ruku seljaka sa zemljom ne dajući mu, da možda upotrijebi prvu priliku za likvidaciju gospodarstva, za seljenje u grad ili čak u inostranstvo.

Tako nas je stvarno razmatranje agrarnoga problema dovelo do nužnoga suda, da se bez otkupa tla u velikom stilu i bez nacionalizacije zemljišta, t. j. bez Keren Kayemetha ne može stvoriti zdravo židovsko selo u Palestini.

Kako je s gradskim zemljištem? U gradu su dosad zemljište u većoj mjeri kupovali samo privatnici, jer je Keren Kayemeth imao premalo sredstava, da i u gradovima stiče veće površine. Gradski je posjed KKL-a tako neznatan, da ni u kome pogledu ne može uticati na gradske zemljišnu politiku. I zasta, jao nama, što se gradsko zemljište nalazi u rukama pojedinaca! Prije smo govorili: Zašto ne? Neka privatnici kupuju gradsko zemljište; Narodni Fond ima da stiče samo seoska zemljišta. U posljednjim smo međuto godinama, uporedo s razvitkom palestinskih gradova, imali mnogo da trpimo zbog spekulacije zemljom. Nije samo u tome zlo, što se ovom spekulacijom bogate Arapi, što nabijanjem cijena židovski novac leti u arapske džepove. Do toga pitanja stoji čitavo gradsko gospodarstvo, a naročito egzistencija radnih elemenata u novim židovskim gradovima. Tko ima oči u glavi, poznaje posljedice visoke cijene zemljišta, koja uzrokuje nepodnošljivu stanarinu. To je zaista pitanje narodnoga zdravlja, društvenoga i nacionalnoga morala, zdravoga narodnoga gospodarstva! Gradsko se naseljenje pri takvom stanju stvari ne može dugo održati, ako je čitavo zemljište u rukama privatnika. Kad bi KKL imao više gradskoga zemljišta, mogao bi zanatlijama uz malenu zakupninu iznajmiti gradilišta, a oni bi mogli tamo da sagrade zračne, sunčane, svijetle kućice s malenim baštama. Time bi novi židovski grad u Erec Jisraelu dobio drugo lice.

U nastajnim se godinama dakako ne će gradsko zemljište nacionalizirati, ali je jasno, da KKL mora nastojati, kako bi nastavljajući dosadašnje lijepe početke (Nordlija, Borohov, Tel Nordau, Je-

nijel, Mekor Hajim) sticao u blizini gradova što više zemlje za stvaranje predgrađa, radničkih kvartova i vrtnih gradova, kojima će se radnim elementima i u gradu zajemčiti narodno tlo.

Iz svega toga slijedi: Keren Kayemeth je instrument naše zemljišne politike u gradu i na selu. Bez njega nema zdravoga sela, bez njega ne može uspijevati grad. Keren Kayemeth nam u Palestini stvara seljački stalež, koji ne će biti samo zdrava baza narodne domaje, nego podjedno izvor vode žive, iz kojega će čitav narod, u Palestini i u galutu, crpsti nove snage, novoga života. Narodni Fond, i to samo on omogućuje stalež pravih zemljoradnika-seljaka, koji stvaraju narodnu kulturu i narodnu povijest.

Iz prvih dana cionizma

1.

Prvo što je tako snažno zanosilo mlade cionističke borce bilo je pored uzvišenosti same cionističke ideje upoznavanje neslućenih energija, koje su upravo cionističkim pokretom probile na površinu. One tisuće potpisa na cionističkim pozdravnim adresama, dseci tisuća ljudi što bi nagrnuli u Herzlove zborove u Londonu i u Berlinu, pisma i novinski članci, nicanje društava, govori i predavanja ljudi što su doonda bili nijemi — sve je to bio šuman i bučan dokaz nove snage, koju je probudio Herzlov veliki zamah.

A on je u tome nalazio poticaja i okrepe. Tako piše: »Vesele me pojedina pisma, što ih dobivam. Eto nedavno pismo 72-godišnjega čovjeka, imenom Baruha iz Bazla. Pismo puno visokih i zrelih misli vrvi bogatim znanjem, blagom životnom mudročću. Piše mi, da je trgovac, a znanost je kroz čitav život samo potajno štovao kao »visoku, nebesku božicu«. Piše među ostalim tako o duhu rimskoga prava, da je iznenadio mene, juristu.

Takvih ljudi imademo, takvih nepoznatih.«

2.

Kad se na drugom cionističkom kongresu 26. augusta 1898. u Bazlu vraćala švicarska svečana povorka sa Svetoga Jakova, gdje se na taj dan slavi pobjeda Švicara nad Armanjacima god. 1444., stajao je Herzl s cionističkim delegatima na balkonu kongresne zgrade. Njegova je kraljevska pojava zanijela gomilu. Kad je ne-

koliko delegata viknulo »Živjela Švicarska!«, spustiše se zastave povorke, pozdravivši modro-bijeli stijeg, što je lepršao na balkonu, a prvi je puta iza tisućljeća zaorilo klicanje: »Živjeli Židovi!«

Kako li je moralo biti pri duši izaslanicima naroda, koji je do-
onda osjećao samo mržnju i prezir, sprdanje i pljuvanje! Dotad je
narod naš bio vičan plačući moliti milost. Sad je prvi puta vidio,
da mu se u stvari priznaje ravnopravnost i iskazuje počast. Tolika
je eto moć ponosne samosvijesti, da joj se klanja svijet i onda,
kad nema iza sebe oružane snage. I to je eto bio uspjeh cionizma!

3.

U augustu 1903. bio je Herzl u Rusiji, gdje je govorio sa
svemoćnim ministrom Plehweom i drugim mogućnicima. Bio je
primljen i od jednoga velikoga kneza. Ovaj mu je spomenuo borbe
u cionizmu, kritike njegovih protivnika kao dokaz nedovoljne po-
litičke zrelosti Židova i nemoć pokreta, koji samo uz najpotpuniju
slogu može da ostvari cilj.

Herzl mu odgovori duhovito: »I protiv Kolumba bunila se
momčad njegova broda. Ali kad se ukazala Amerika, zaboraviše
sve svađe. Uvjeren sam, čim nam se ukaže zemlja, bit ćemo
svi složni!«

J. E. Kalderon, Travnik: Srcu

Stani! Na zemlji nova zvezda svetli;
Svake zgre ona ponovo nam šalje
Pozdrave u smehu.
I po noći često uz sećaje verske
Iskrsnu u tami i njezine draži
Kô što nekoć behu.

Pričaj mi o njojzi, moj tepanče stari,
Neka nova zvezda veću nađe strehu,
Pod kojom će sinak vencove da stvara
Kô heroji davni
Od motike sure nikad zavarani....

Pavao Wertheim, Koprivnica : Baruh Spinoza

Svaka vrsta organizama u prirodi imade svoju posebnu oznaku, po kojoj i nastaje pojam vrste. Oni pripadnici vrste, u kojih je ta posebna oznaka najizričitiije istaknuta, prvi su svoje vrste, njeni protagonisti. Tako je i u ljudskoj vrsti. Njena je oznaka razum ili um. Njeni su dakle protagonisti oni najumniji (geniji), »dovršitelji i usavršitelji, što rezultiraju iz milijunâ neznatnih komponenata«, kako veli Dostojevskij. Ti su prvaci ljudske vrste njeni prirodni vođe na putu napretka, a napredak znači: smanjenje zla (t. j. smanjenje zapreka slobodnom razvijanju svega čovječanstva), svladavanje i podjarmljivanje prirodnih snaga i približavanje kozmičkoj istini. Prvi u svakoj vrsti bivaju respektirani, paženi i slavljani. U tome je uzrok, što mi slavimo pedeset-, sto- i dvjestagodišnjice. Ovo slavljenje godišnjicâ naših prvoboracâ nije konvencionalno. Niže vrste cijene svoje prvake instinktivno, mi to činimo svijesno. Geniji su korelati mase: iz nje se rađaju, da je vode. I ove smo godine slavili velik jubilej velikoga čovjeka: 250-godišnjicu smrti Baruha Spinoze, jednoga od najumnijih, što su ikad gazili ovim našim planetom.

Baruh Spinoza je rođen 24. novembra 1632. godine u Amsterdamu u Holandiji. Roditelji su mu bili španjolski Židovi, a prebjegli su u Holandiju. Mladi je Baruh polazio znamenitu židovsku učionu, gdje je temeljito poučen u hebrejskom jeziku i jevrejskim znanostima (bibliji, talmudu i t. d.), što mu je bilo od koristi, kad je kasnije sa svojega filozofskoga stanovišta kritikovao bibliju. Vrć vrlo mlad pokazivao je silan talenat, te su njegovi učitelji vjerovali, da će on da bude novovjeki Majmuni. Ali Baruhu Spinozi je bilo poći drugim putevima. Njemu se nije milio suhi i dogmatski rabinizam, ni uskogrudnost njegova naziranja. Pošao je da se bori za svoje ideale protiv duha vremena. Bio je vječni beskućnik i patnik, ali ipak je džinovskom snagom odbijao sve orkane i bio zadovoljan. Kažu za nj, da je bio blage naravi, meke ćudi, požrtvovan u nesreći bližnjega, te je prema tomu provodio zaista etičan život. Zarana je upoznao nauku Descartesa¹⁾, koju je upotpunio i u mnogome ispravio. Spinoza je za svega svog života ponajviše boravio u Haagu, ali se mnogo zadržavao u Amsterdamu, Rijsburgu i Voorburgu. Kruh svagdašnji sticao je brušenjem optičkih stakala. Zbog svojih naučanja bio je izopćen iz židovske općine, ali oni, koji su to učinili, nijesu zacijelo slutili, da je upravo Spinoza bio čovjek, koji će duhovne težnje svojega naroda učiniti zajedničkim blagom čitavoga ljudstva.

---

¹⁾ Rene Descartes (Renatus Cartesius) 1596.—1650., začetnik racionalizma i pobornik dualizma.

Spinoza je u svojoj filozofiji polazio sa stanovišta racionalizma, a silnim je oštromljem odmah prodirao u srž stvari. Sva mu se filozofija može podijeliti u dva dijela. Jedan dio (sasvimem metafizički), gdje proučava i utvrđuje odnošaj, pojmove i sadržinu boga i svijeta (I. i II. dio Etike, Rasprava o usavršenju razuma, geometrijski²) prikaz Descartesove knjige »Principia philosophica« i veoma mnogo misli, koje razabiremo iz njegove korespondencije). U drugom dijelu primjenjuje plodove svojega umovanja na uređenje ljudske zajednice (III., IV. i V. dio Etike, Teologijsko-politički traktat i Politički traktat). Najzamašniji mu je problem: odnošaj boga i svijeta. Racionalnim je rezonovanjem kušao riješiti ovaj problem. Bog se definira kao uzrok svega i sebe (causa sui). Dosljedno mora da je uzrok svega nešto najsavršenije. Definicija dakle boga mora izricati njegovo savršenstvo: neizmjernost, svenazočnost, vječnost i apsolutnost. Prema tome mora da je bog: vječan, apsolutni i neizmjerni bitak. Iz toga slijedi, da bog ne može biti personalan (ličan pojedinačan), jer tada ne bi mogao biti apsolutan ni vječan, budući da persona mora imati početak i granice, te nije ni vječna ni neizmjerna. Ako nije personalan, onda je univerzalan (apsolutan i vječan). Ako je univerzalan, to nije ništa bez njega i izvan njega, dakle je sve on. Bog je univerzalna eksistencija. To je osnova monizma i panteizma. Bog je dakle apsolutno beskrajni bitak (infinitum ens), t. j. supstanca, koja sastoji iz neizmjereno mnogo atributa, od kojih svaki izriče vječno i beskrajno bivstvovanje. Supstanca je ono, što jest u sebi i poima se po sebi. Prema tome njen pojam ne trebamo raspoznavati iz pojma drugih stvari, on nam se nadaje sam po sebi. Naprotiv je atribut ono u supstanci, što razum raspoznaje, da pripada njenoj biti. Kako je supstanca po svojoj definiciji ultimum principium (krajnji princip), to nužno slijedi, da postoji samo jedna supstanca, a njenoj naravi pripada vječna eksistencija. To dovodi do 11. poučka u I. dijelu Etike: »Bog ili supstanca, koja se sastoji iz beskrajno mnogo atributa, od kojih svaki izriče vječno i neizmjereno bivstvo, nužno eksistira.« Iz ovoga poučka slijede 14. i 18. poučak I. dijela Etike: »Izvan boga ne može biti nikakve supstance niti bi se ona mogla pojmiti«, i »Bog je nutarnji (immanentni), a ne vanjski (transientni) uzrok svega.« Konačni izvod glasi: »Bog i svijet su jedno.« Apsolutna se supstanca kao uzrok svega zove: natura naturans — priroda stvoriteljica. Kao skup prolaznih forma, što ih ćutilnim poimanjem razaznajemo kao oblike svojstva (atributa), gdje se očituje natura na-

²) Geometrijski prikaz: tvrdnja, dokaz i objašnjenje.

turans, zove se: natura naturata³⁾ — priroda stvorenica. Kako je bog posljednji uzrok svemu, to u ovom filozofskom sustavu nema slobode volje, već svaki čin slijedi iz stanovite nužnosti, po kojoj postupamo. Mozak nas puti i nagoni činiti ono, što spoznaje za dobro, a ako činimo protivu svojega uvjerenja, onda volja pogotovo nije slobodna, jer tada dolazi od vanjskih, ljudskih uzroka. Apsolutna je dakle sloboda volje tek metafizička pretpostavka. Spinozin je sustav determinističan. Ako se točno istražuje i logički misli, tad je determinizam mnogo pristupačniji poimanju našega mozga od indeterminizma (sloboda volje). Ili činimo ono, što naš mozak spoznaje kao dobro, ili smo prisiljeni činiti drugo, protiv našega uvjerenja, zbog vanjskih povoda. Drugi je slučaj već a priori determinističan, jer su na našu odluku neposredno uticali vanjski povodi. Ako činimo (hoćemo činiti) ono i onako, kako naš mozak (uzmimo ovdje najindividualnije) za dobro spoznaje, tad ne postupamo nikako drukčije, nego po etici onoga vremena, u kojemu živimo, a nju smo upili odgojom, ili po nuždi spoznaje mozga. Na pr. ako Giordano Bruno jasno i neustrašivo iskazuje svoja panteistička uvjerenja sasvijem protiv duha vremena i umire stoga na lomači, učinio je on to nužno po spoznaji mozga, a pored toga je bio vrlo vatrena temperamenta. Iz svega toga slijedi nužda takvoga njegovog postupanja. A da svaki čini ono, što sam spoznaje kao dobro, slijedi iz nagona za samoodržanjem, što je u svakoga od nas.

Problem nesavršenstva u prirodi rješava Spinoza tako, da je sve dobro i zlo, savršenije i manje savršeno, lijepo i ružno, takvo tek po odnosu spram nas, t. j. spram naše spoznaje. Pročitavši Spinozinu definiciju boga, na prvi bi nam se mah činilo, da nam iz njegove definicije slijedi jasna predodžba, kao iz definicije trokuta njegova predodžba. Ali mi iz definicije boga možemo imati tek jasnu ideju, a ne predodžbu. Ne možemo dakle da boga jasno predočimo, već ga tek jasno pojмимо, spoznajemo. Boga spoznajemo razumsko-osjećajnom spoznajom. Uopće imade tri vrste spoznaje: 1. iskustvena spoznaja, 2. razumsko-osjećajna i 3. nužno-razumska spoznaja. Prva spoznaja rezultira iz definicije stvari i kontrole naših sjetila, druga iz jasne spoznaje razuma i našega osjećanja, a treća je metafizička pretpostavka (apsolutna sloboda volje, točka bez dimenzije, ravnina bez volumena i t. d.). Drugom dakle vrstom spoznaje poimamo boga. Ono, što mi od njega spoznajemo, je atribut, što ih u njega, najsavršenije stvari, ima neizmjerne, a jasnu bismo predodžbu o bogu imali, kad bismo spoznali sve attribute.

Obzirom na put, kojim se dolazi do monizma, jasno je, da je lakše doći do njega sa stanovišta monoteizma negoli sa stanovišta politeizma. I jedan i drugi je dualizam ali je među njima bitna raz-

³⁾ akcidenca, modus.

lika. Politeizam (i grčki i indijski i babilonski i perzijski, gdje nema principijelnih razlika, već nebitnih varijacija) ne samo da uzima, da je razlika između boga i svijeta već i između bogova, koji su svaki princip za se (ultimum principium). To bi se dalo preciznije pokazati za sve oblike i varijacije politeizma, no ovdje nije mjesto za to. Politeizam dakle radi o principijelnom partikularizmu bogova. Monoteizam je samo dualizam. Bog je ovdje svemoguć, jedini, savršen, neizmjeran, vječan i t. d., ali je nekom čudnom nedosljednosti različan od svijeta. Taj se dualizam tumači onda na koncu ograničenošću naše spoznaje. Ne može se doduše osporiti, da se spoznaja k monizmu ne može logičkom dedukcijom vrlo brzo steći u glavi jednog filozofa za jednog ljudskog života, ali glavni nam tok svjetske historije pokazuje postepen put. Abraham iznajprije dolazi od politeizma do monoteizma; (isto se kaže i za Sokrata), koji doduše znači velik prelaz, ali ostaju još uvijek formalnosti i ceremonije politeizma, koje ublažuju taj prelaz. Onda dolazi monizam⁴⁾, gdje mjesto nedovoljne spoznaje i mističnosti Spinoza stavlja logički dokaz. Ako se sada principijelno razmatra, upoznat ćemo u silnome monistu Spinozi najžidovskijega Židova. On je došao do monizma putem najidealnijega monoteizma, koji je bez ikakve natruhe ljudskoga interesa i dogmatske hijerarhije. On je logički dokazao ono, što su mistično čutili eseni i hasidi. Ovi ljube boga mistično-čuvstvenom ljubavlju, a Spinoza ga ljubi intelektualno-mističnom ljubavlju.

Jasna spoznaja, koja nužno pojmi stvari u obliku vječnosti, intelektualna je ljubav k bogu, blaženo naslađivanje mislioca nad svemirom; to je više, negoli čežnja za spoznajom, to je umska ekstaza. Ljubav čovjeka k bogu, ljubav je boga k samome sebi. Samo ne pridajimo toj »ljubavi boga k sebi« čovječja obilježja i ne zamišljajmo boga savršenim čovjekom, pa ne ćemo upadati u zabludu i transcendentnu mističnost. »Nestani, kriva čarobnice, u Prostor!«, da govorimo s Carlyleom. Čin je mislioca sljublivanje s vasionom, odricanje personalnosti, čućenje boga. Odavde slijedi tako savršen optimizam, kako ga čovjek može samo da zamisli. Optimizam je karakterističan potez u Židova. To se zrcali u velikim ljudima našega naroda i u mnogim rečenicama, što utjelovljuju značenje optimizma.

Dva su faktora, koja najviše pokreću čovječjim životom: ugodna i neugoda. Ugoda je ono, što koristi životu, a neugoda ono, što mu škodi. Neugodu proživljavamo oktivnije od ugone, jer ugrožava našu egzistenciju. Prema tome, da što više obezbijedimo našu egzistenciju, moramo nastojati, da što više i intenzivnije proživlja-

---

⁴⁾ Bilo je i prije Spinoze monista, na pr. Giordano Bruno (1548.—1600.), ali je Spinoza prvi izradio sistem i podao mu temeljitu podlogu i značenje, što mu priznaje i Haeckel u svojoj apoteozii monizmu »Welträtsel«.

vamo ugodu. Ta uroda može biti potpuna samo onda, ako je naita-
zimo i u drugih. Moramo dakle nastojati, da svi ljudi proživljuju
ugodu. Ovo je savršeno etičan racionalni utilitarizam. Spinoza to
izriče u svojoj Etici (IV. dio) u 45. i 46. poučku: »Mržnja ne može
nikad da je dobra«, i »Tko živi po razumu, taj nastoji, da mržnju,
gnjev i prezir drugih vraća ljubavlju i naklonošću.« Mrzimo li čo-
vjeka, tad mu ne želeći dobro nastojimo osporiti uživanje ugone,
dakle težimo za zlim. Zato moramo po razumu živjeti, jer razum
zabacuje mržnju a priori i mržnju kao vraćanje mržnje. Mržnja se
naine vraćanjem umnožava, ali se zato može vraćanjem ljubavi
i naklonosti uništiti. Tako će mržnja uroditi ljubavlju. Tako isto
moramo sve naše žudnje i strasti upravljati po mozgu. Ljudi, koji
traže korist po razumu, ne traže je samo za sebe, već i za druge
i žele za se i druge jednako. Sva je državna zajednica (ideal Spi-
noze) uređena na temeljima razuma. Pokoravanje vlasti služi za-
jedničkoj koristi, a to pokoravanje mora da izvire iz svijesne ra-
zumske spoznaje, kako stoji u Teologijsko-političkom traktatu:
»Svaki se odrekao prava (to jest, kad je stupio u državnu
zajednicu), da postupa po vlastitoj volji, ali se nije odrekao
prava da upotrebljava razum i da sudi.« Vladar mora biti
uman i krepostan, da mogne vršiti svoje dužnosti prema
narodu. To je neka vrsta aristokratizma uma, što uneke pod-
sjeca na Platonovu aristokratsku monarhiju. Tako odbija Spi-
noza onu Hobbesovu:⁵⁾ »Homo homini lupus« (čovjek je čovjeku
vuk). Hobbesov je nazor, da čovjek nije od prirode socijalan, kao
što tvrdi Aristotel (zoon politikón fizeí = zadružno biće od pri-
rode), već se ujedinio silom prilika (da ne propadne) u državnu
zajednicu. Pravo se prenosi na vladara, koji je apsolutan i pro-
ždire poput mitske nemani Levjatana prava svojih podanika. Ovdje
prevladavaju više instinktivni osjećaji podsvijesti, nego razum. Ovaj
je državotvorni sistem oboren i razumnim rezonovanjem i ne-
minovnim dokazom prirodnih nauka, da je čovjek zadružno biće
od prirode. Spinozin je sistem motiviraniji od Hobbesovoga i ima
mnogo značenja i aktuelnosti, kako je i bez obzira na to od svih
sustava najlogičniji. Tako je Spinoza udesio harmoniju svoje um-
ske spoznaje i njene praktične primjene

Spinozin je filozofski sistem apsolutni »Vernunftssystem«, a isto
tako i praktične primjene toga sistema. Bez sofizma i mistike pri-
kazano je sve jasno i suvislo. Ako se dublje promotri Spinozina
filozofija, tad se mora uvidjeti, da je Spinoza bio na kraju krajeva
Židov, praiskonski Židov. Ta najzamašniji problem njegove filozo-
fije — odnos boga i svijeta — bio je i najzamašniji problem nje-
gova naroda, što ga je Spinoza dalje razvijao i time nastavio bujnu
istorijsku nit, što zape o suhi rabinizam. Spinoza je etos židov-

---

⁵⁾ Thomas Hobbes (1588.—1679.), jedan od najznatnijih engle-
skih filozofa 17. vijeka.

skoga naroda svojim genijalnim intelektom produbio i proširio ga na cio ljudski rod. U životnom je nazoru svakoga pojedinca jezgra onaj specifični osnov, što je duboko fundiran u naravi svakoga. a koji je plod posebnoga historijskog razvoja grupe ljudi (naroda) pod posebnim prilikama. Genijalni je Spinoza svoj nazor na svijet intuicijom, što je samo geniji imadu, od narodnog specifikuma usavršio do kozmopolitskog ideala i dao na dar svima ljudima. Nažalost nijesu ljudi taj dar primili, već su ga nemilosrdno odbacili. Spinozu nijesu shvaćali. Nije još bilo njegovo vrijeme. On je bio daleko ispred svojega vremena, prorok poznijim generacijama. Ernst Haeckel mu se u svojoj knjizi »Welträtsel« divi: »Moramo se jasnoći, sigurnosti i točnosti Spinozinoga monistočkog sistema danas diviti to više, što taj snažni mislilac pred 250 godina nije imao nikakvih sigurnih empirijskih fundamenata, koje smo dobili istom u drugoj polovici 19. vijeka.« Veliki je njemački pjesnik J. W. v. Goethe zaodjeo u krasan pjesnički oblik Spinozine temeljne misli monizma naročito u svojim remek-djelima: »Gott und Welt«, »Prometheus«, »Faust«. Svi su njemački klasici bili zanešeni Spinozinom filozofijom, a da se ne govori o uticaju na čistu filozofiju. Spinoza je sva svoja djela pisao latinskim jezikom (latinski je naučio u latinskoj svjetovnoj školi u Amsterdamu), jer je to u ono doba bilo najsvrsishodnije.

Spinoza je bio idealan čovjek. Umio je da dovede u sklad svoj život sa svojom naukom. Živio je onako, kako je mozgovnim iskustvom za dobro spoznao. Gotovo 20 je godina stoičkom strpljivošću podnosio strašne muke sušice, a u svojem se misaonom radu nije dao smesti, te većinom živio daleko od društva. Ni poziv, da ide za sveučilišnoga profesora u Heidelberg, nije ga odmamio iz samoće, jer je htio slobodno misliti. Svi su ga znanci poštivali, a osobito su njegove duševne vrline cijenili veliki ljudi onoga doba kao veliki filozof G. W. Leibnitz i veliki kemik Robert Boyle i t. d. Izopćen iz židovske općine trpio je od rabina i kršćanskih teologa. Onaj deduktivni put silogizama, što dovodi do spoznaje velikoga filozofa, treba mnogo vremena i priprava, da prožme generacije, da im velike filozofske spoznaje i istine postanu trajnom i prirodnom svojinom ne samo pameti nego i srca. Spinoza je trpio do svoga posljednjega časa života od zlosretne sušice. 22. februara 1677. umro je upravo u najljepšoj dobi. Završio je svoj patnički život muž prometejske umne snage. Baruh Spinoza je protagonista u najpotpunijemu smislu te riječi.

Menahem Usiškin: Poredba

Pred nekih četrdeset i pet godina nadoše u Egiptu kod iskapanja uz mnogo zlatnih i srebrnih predmeta kutiju, u kojoj je bilo žitnih zrna. Zlato i srebro spremiše u muzej, a žito poslaše u kraljevsku baštu. Kad zasihaše zrnje, urodi ono divnim plodom. Dogodilo se čudo, proklijalo je zrnje, koje je kroz 2000 godina bilo zakopano u zemlji.

Razaslaše ovoga žita po čitavom Egiptu. Onda raste u Egiptu žito, što je ležalo pod zemaljskom korom preko 2000 godina. I rada izvanredan plod.

Gotovo u isto vrijeme započela su iskapanja u getu. Nadoše Židove, zakopane u biblioteke, besmedreše, sveučilišta, banke, trgovine. Činilo se, da su potpuno izgubljeni. Ali je između njih bilo i mladenačkih, zdravih Židova s aktivnom voljom. Presadili smo ih u Erec Jisrael, pa su izrasla naselja jedno za drugim, a zemlja je opet postala našim ponosom.

Žako Stern, Prijedor: Svenule ciklame

Polako gazeć' izmed trnja i kupina splelih
Posuta bledanim sjajem pognuta Boginja ide...
Tiho, svečano prolazi pokraj ciklama već svelih
I mladih cvetnih pupa.
— Boginja turobno stupa...

I vreme prolazi tiho, nečujno...

Odněkud jeknu frula. — Satir pozdravlja zoru,
I mnoštvo Nimfa u trku polete mirisnim šumom
Kô blagi jutarnji lahor zeleni gaj i goru.
— Umorna Boginja stupa
Pokraj rascvalih pupa...

Migdali, Zagreb: Židovi u rasnoj teoriji

(Svršetak).

V.

U gornjim dijelovima ove raspravice pokušao sam da prikažem rasno pitanje s prirodoslovnoga stanovišta, opisao sam u kratkim crtama postanak i razvitak naroda, spomenuo sam bitnu razliku između arijske i semitske kulture, te sam napokon pružio u glavnim obrisima sliku rasne povijesti židovskoga naroda od prvih početaka do današnjega vremena.

U čitavome razlaganju izbjegavao sam pitanje: »Jesu li Židovi rasa i kakva su rasa?« Htio bih da sada, pri koncu odgovorim i na ovo pitanje.

Dao sam na početku ovu definiciju: »Rasa je vrsta, koja se odlikuje nasljednim obilježjima, po kojima se upravo i razlikuje od drugih vrsta.« Od rasnih su obilježja najvažnija ova: statura, indeks lubanje, fiziognomija, boja kose, a kod čovjeka dakako i duševna svojstva.

1. **S t a t u r a** je ovisna o sredini. Slojevi pučanstva koji žive u boljim sanitarnim i materijalnim prilikama dobivaju višu staturu. Svima nam je poznata malena statura istočnih Židova, koja iznosi poprečnih 163 cm; ako pogledamo potomke tih istih malenih poljskih ili ruskih Židova u Americi, vidjet ćemo odmah golemu razliku: njihova statura iznosi poprečno 170 cm. (Fishberg). Lučki radnici-Židovi na otoku Rodu i u Solunu pravi su gorostasi od 180 cm, a isto su tako Samaritanci, kako sam već spomenuo, mnogo viši od ostalih Židova. U tom su pogledu Židovi ravni Evropljanima: najviši Evropljani su Škoti i Crnogorci (171 cm), a najniži su Finci (160 cm). Kod Židova imamo sve ove brojke zastupane.

2. Ne mogu se na ovom mjestu zabaviti opširnim razlaganjem o **i n d e k s u l u b a n j e**. Indeks lubanje je broj, koji se dobije kad se širina lubanje podijeli s njenom dužinom te pomnoži s brojkom 100. Ako je taj broj manji od 75, onda je lubanja »dugačka« (dolichocefalna), od 75 do 80 »srednje dugačka« (mezocefalna), a od 80 do 99 »kratka« (brachicefalna). Bezbroj rasprava ima o tim formama lubanje, no u to se ne ćemo upuštati. Za nas je važno, da Židovi pokazuju izvjesno jedinstvo u pogledu indeksa lubanje; oni su u 70% brachicefalni s indeksom od poprečnih 86. Zanimljivo je, da današnji »semitski« narodi posjeduju u 90 postotaka dugačku lubanju, dok su Židovi, kako vidimo, baš njihovi antipodi.

3. I u pogledu **b o j e k o s e** pokazuju Židovi svugdje, gdje god žive, iste postotke: 50% crna, 30—40% kestenjasto-smedja, a 10 do 20% plava kosa. Te brojke vrijede isto tako za Sefarde kao i za Aškenaze.

4. Isto tako pokazuju Židovi jedinstvo i u pogledu **f i z i o g n o m i j e**. Pored svih miješanja sačuvao nam se židovski tip

dosta čist, ali je upravo nemoguće tačno karakterizovati onu značajnu, zajedničku crtu, koja se često osjeća samo instinktivno. Pokušat ću ipak da spomenem nekoja vanjska obilježja, koja — kako se misli — razlikuju Židova od ostale njegove okoline. Ono što se na pr. naziva »židovskim nosom« nije nikakva židovska karakteristika. Armenci bi onda imali »židovskiji« nos od samih Židova, a sâm sam medju Arbanasima često opažao napadno veliki broj t. zv. semitskih nosova. Pravi židovski nos karakterizovan je nosnim lukom, koji je kod 80% svih Židova upravljen prema gore (kranijalno). Osim toga luka karakteristično je za židovsku fiziognomiju, što je naslaga masti ispod očiju mnogo slabije razvijena, tako da je izričaj očiju oštiji i otvoreniji, nego kod ostalih naroda, k tome je napetost mišićja lica (tonus mimične muskulature) slabija, a koža manje svježja nego kod nežidova. Ima specifični židovski izražaj lica, koji se ne može opisati nikakvim riječima: razumjet ćete me, ako Vas sjetim na lični izraz, kad Židov kaže »nebbich« ...

5. O zajedničkim duševnim svojstvima i specifičnim kvalitetama židovskoga duha ne mogu ovdje ga govorim, premda bi i ova tema pripadala području ove rasprave. Spomenuo sam već, da je ideja židovskoga naroda profetizam, u bilo kakvoj formi, težnja za istinom i ljubav za ljudsku ravnopravnost. Najsnažniji su reprezentanti našega naroda Mojsije, Isus, Spinoza i Marx. Oni su nosioci naših ideja, a dali su sadržaj evropskoj kulturi.

* * *

Od preko tisuću godina žive Židovi sami za sebe, ne primajući nikakvih stranih elemenata, i u tih tisuću godina odijeljenosti oni su stvorili jedinstvenu vrstu, koja je vezana tjelesnim i duševnim osebinama. Moramo odmah da naglasimo, da su te veze veća duševne, nego tjelesne. Ako kažemo, da je rasa jedinica, koja je antropološki ograničena, a njeni članovi žive pod istim ekonomskim i kulturnim prilikama, u istoj sredini, ne miješajući se u posljednjoj fazi svoga razvitka sa stranim narodima, pa su pod tim uvjetima stvorili čuvs t v o m e d j u s o b n e p r i p a d n o s t i, duševne i tjelesne — onda i Židove možemo nazvati rasom.

Židovi je su rasa, ali ne u zoološkom smislu. Govorili smo na početku o višemju pojmu rase rekavši, da individualna svojstva, koja su nastala pod uticajem miljea, sačinjavaju rasna obilježja u višemju t. j. kulturnom pogledu; u tom su smislu i Židovi rasa.

Židovi nijesu »čista« rasa, jer se nijesu sačuvali u svojoj prvobitnoj formi, kako to hoće neki autori. Vidjeli smo, koliko su se tokom tolikih stoljeća miješali. Ako i nalazimo medju njima mnogo »germanskih« ili »slavenskih« tipova, to u kulturno-rasnom pogledu ne znači ništa, jer su Židovi stvorili zajednicu, koja je psihički potpuno jedinstveno orijentirana; stoga oni i reprezentuju posebnu rasu u višemju smislu kulturne istorije.

Bez prestanka vode se diskusije o tom, da li su Židovi narod, rasa ili vjerska zajednica. Ovim debatama nikad kraja, — jer su a

priori pogrešne... Židovi su i jedno i drugo i treće — u isti mah! Ovaj je trostruki problem rasa-narod-vjera dakako komplikovan naročito kad uočimo, da kod pojedinih elemenata ovoga trojstva ne može biti baš kao ni igdje u prirodi nekih jasno odredjenih granica.

Otkad se nabacilo pitanje o židovskoj rasi, nastalo je o toj temi bezbroj knjiga i rasprava, velikim dijelom plodova antisemitizma, te pisanih prema tome stanovitom političkom tendencijom; no i sa židovske se strane mnogo griješilo. Jasno je, da se ovo čisto naučno pitanje ne može tretirati pod uticajem bilo koje političke struje.

Zasad još nemamo posve jasnih pogleda na rasne probleme. Ni biologija ni istorija nijesu još rekle svoju posljednju riječ. Tek kad nam budu bolje poznati zakoni o sredini, o križanju rasa, kad budemo više znali o bijeloj rasi i međusobnom snošaju njenih naroda, kad budemo bolje upućeni u etnografiju prednje Azije, o Babiloncima, o Armencima, Hetitima, o najranijoj povijesti židovskoj — tek onda ćemo imati jasniju sliku o rasnom stanju židovskoga naroda.

Danas se još moramo zadovoljavati teorijama i hipotezama, — i moramo otvoreno i iskreno priznati, da je spoznaja istine u tom pitanju još daleko.

Samuel Romano, Berlin: Pjesma

O časi, tihi časi! šta budite
iz davnih vremena?
šta rujete i tražite u rpama
žutih listova i bledih sena?!

Nećete ništa naći do plavih
i sumornih želja,
koje je rodila duša u toku onih dana.
— Ah, čežnjo moja velja! —

I male cvetiće bele, crvene, plave —
uvele, suve, mrtve.
O časi, časi, prođite tiho —
sve — vaše, vaše žrtve.

6. IV. 1927.

Oskar Zimmermann, Novi Sad: Uzroci naše krize i pokušaj njena rješavanja

III.

Moja ispovijest.

Htio bih da me shvatite kao prijatelja, koji je dugo živio daleko od Vas, u radu i učenju, a sad se slučajno opet povratio k Vama. Isprva zaokupilo me bučno strujanje političkog života, kasnije se zadubih predanim radom i razmišljanjem u čudesne zagonetke prirodnih zakona.

Oćutih, te mi treba samoća, mir i jasan pregled, da bih mogao poslije saradivati u grandioznom, historijskom djelu izgradnje. U tom nastojanju dovede me slučaj među Vas, pa mi je želja, da se s Vama porazgovorim o nedostacima, što nas tište i činim to, iznoseći svoje uvjerenje stečeno vlastitim iskustvom.

Tvrdo vjerujem, da sve pojave u životu podleže ustaljenim prirodnim zakonima i da nam je prije svega zadaća, da u svim našim nastojanjima djelujemo u skladu s njima. Ispitujući prirodne zakone i njihovu korisnu upotrebu, svaki od nas spoznat će svoje greške i slabost i uspjet će, da stekne znanje i snagu potrebnu za pravilno življenje. Jer cionizam znači više životne snage. Cionizam nije nikakovo dobrotvorno društvo ili kurz, na kojemu se uči, ili zabavno društvo; on je reakcija prirodnih sila, reakcija, koja nas ljude — duboko pale — podstrekava, da postanemo opet bolji i plemenitiji.

Spoznajmo, što nam treba činiti, da bi našli put sreće i zadovoljstva. Ova će nam spoznaja dati snagu, ljubav i veselje, da žrtvujemo, jer sadašnjica nužno potrebuje generaciju, koja rado i sebe žrtvuje.

Život bijaše mi uvijek najljepša i najstvarnija knjiga, iz koje sam učio da promatram, razumijevam i ljubim. Ljubav za življenje i za ljude oko mene nuka me, da se s Vama posavjetujem o našoj sudbini. Da li je sada vrijeme naširokom razlaganju? Koliko će još da traje period umora i klonulosti, atmosfera debata i piskaranja? Nije mi svrha, da od Vas zatražim pojačano sabiranje materijalnih sredstava, niti da u Vama pobudim veću želju za učenjem hebrejskoga jezika. Nego mi je želja, da Vašu pažnju skrenem na činjenicu: nama prije svega manjka čvrsta, jasna i koncentrisana podloga za naš rad. Ponajprije učimo, kako nam valja živjeti, trpiti, odricati i proučavajmo događaje oko nas, pa ćemo naučiti da razumijemo ljude i da ih ljubimo. I ova će ljubav u nama razviti neizmjernu snagu, i mi ćemo pomoću njenom poći pravom stazom i stvarno potpuno živjeti. Tek na taj način našao bi cionizam omladinu, koja mu je potrebna.

IV.

Čovječanska misija i životna snaga.

Putem opažanja našao sam, da je cjelokupno naše mišljenje i nastojanje tek posljedica naše životne snage. Ova podleži doduše klimatskim i ostalim uticajima izvan našega dohvata, ali najvećim dijelom ona je ovisna o načinu života, koji opet predstavlja praktičnu provedbu našeg htijenja. Ako dakle utvrdimo sveopći zastoje u našem napredovanju, to znači, da je oslabila naša životna snaga, kao posljedica lošeg načina života, a najzad loš način života temelji na našem krivom naziranju o tome, kako nam valja živjeti. Vidimo, da nam je dužnost, da strogo raščlanimo naša stajališta, t. j. naše predodžbe o svim pojavama, koje su s nama u tijesnoj vezi i da iskorjenimo uzročnike zastoja. Čovjek je od naravi dobar i teži da se usavrši. Pri tome često posrne, udaljuje se sa prave staze i u svojoj iznemoglosti postaje loš, egoističan i ružan. Dokle nas viša sila želi da uzdrži, daje nam potrebnu snagu, mi se oporavljamo, postajemo snažni, puni života i lijepi. — Ovdje ću da govorim o našem životu i pojavama u njemu. Svaki od nas ima prilike, da promotri nekoje pojave i dužnost je svakoga, da svoja opažanja slobodno iznese i da razmišlja o našim zadaćama i pravima. Svakom stoji na volju, da slobodno čini i misli po svom vlastitom nahodaženju, ali međusobno bratsko potpomaganje i poučavanje bezuvjetno je od potrebe.

Ova je zadaća golema, skopčana velikom odgovornosti ali i puna obećanja, jer se radi o dobrobiti svijetu nas. Stoga svi moramo da sudjelujemo punom snagom, jer treba pomoći bolesniku. Imademo li sredstva i snage, da ozdravimo? — Ja sam optimista i velim — da. Uvodno spomenuo sam, da je u životu čovječjem sve ovisno o prirodnim zakonima. Što više griješimo protiv ovih zakona, to nam se većma priroda osvećuje.

Viša nama nepoznata sila stvori u hirovitom času naš svijet. Njezin cilj vjerovatno bijaše, da stvori nepotpun svijet, ali sa darom razvijanja. Htjela je da stvori pokret. **P o k r e t** znači napredovanje, a to je naša misija. Mi smo ili junaci ili žrtve ove sile. Naš je čedan i ograničen zadatak, da otkrijemo i da se koristimo svim snagama, što ih priroda u sebi krije. Što više prirodnih snaga nađemo, što je naša spoznaja potpunija, što više nađenih članova u našoj spoznaji vezemo u jedan životni lanac, to većma smo savršeni, ispunjujemo našu misiju i ovo se izvršenje očituje u tome, da se čutimo sretni i zadovoljni i da nalazimo, da je život stvarno vrijedan da se živi. To je moje naziranje o našoj čovječanskoj misiji i o njezinoj povezanosti sa načinom našeg življenja.

(Nastavak slijedi)

I. Elazari Volkani : Znanstvena zemljoradnja

Problemi su današnje zemljoradnje mnogostruki i zapleteni. Treba li pak da zemljoradnja služi nekoj kolonizaciji, onda ti problemi i pod najpovoljnijim uvjetima bivaju još kompliciraniji. Svaka kolonizacija naliči ratu, i ako ne nosi mač, nego maslinovu grančicu. Naša je kolonizacija trostruka borba: protiv prirode tla, protiv naročitih uvjeta, kojima smo podvrgnuti, a prije svega protiv same naše naravi. Mi ne dobivamo zemljište, koje bi dodiranjem pluga odmah postalo plodno. Dobivamo samo potencijalno plodno tlo, koje istom moramo da probudimo. Nemamo rođenih zemljoradnika, nego u najboljem slučaju ljude, iz kojih se mogu razviti seljaci. Nemamo tržišta s tolikim kapacitetom, koliki bi odgovarao našem životnome standardu, imamo samo potencijalnih tržišta. Prema tome tri glavna faktora produkcije ne mogu u sadašnjemu momentu da se potpuno razviju.

Zemlja. Svaka je zemljoradnja teška. Nikad i nigdje nije put težaka bio posut ružama. Zemljište daje svoje plodine samo s prekidima: imade sedam punih i sedam gladnih godina. Ali imade velikih razlika po tome, kada počinje naseljenik svoj rad. Do početka stoji, hoće li njegova sudbina biti povoljna ili nepovoljna. U novoj zemlji seli kolonist na djevičanskome tlu, kojega je višak snage nagomilan godinama i godinama. Tako kolonist najprije doživi sedam punih godina, pa može da skupi snage za ono vrijeme, u kojemu će tlo da gubi nekadašnju vitalnost, a osim toga će do onda znanstveni instituti moći da pronadju sredstva protiv bolesti tla.

Naši naseljenici počinju svoj rad gladnim godinama. Zemljište koje dobivamo, bilo je iscrpljeno kroz stotine godina. Jedan dunam nosi 80 kg pšenice, a u nekim krajevima čak samo 60 kg. (To je mjerilo za plodnost tla). Ovo zemljište može da uzdržaje primitivno felaško gospodarstvo, jer su njegove potrebe posvema neznatne. Ono ne može da daje prihod, koji bi odgovarao našem kompliciranome modernom uredjenju, a bez njega opet ne bismo mogli zbog našega mentaliteta da izbijemo iz tla ni ono malo, što nam sada daje. Novi kolonist, koji u prvim godinama zapane u dugove, ne može se poslije svojim silama da iskopa iz jadnoga stanja. Ako uzmemo u račun mnogobrojnije izdatke, kojima su naša naselja opterećena, morali bismo da odredimo minimum, što ga ima da nosi zemljište. Sva ona zemljišta, koja ne nose ovaj minimum, ne bi se tako dugo smjela dati za stalno naseljenje, dok ih ne bismo popravili pripravnim amelioracijama. Za pšenicu na pr. iznosi taj minimum 150 kg po dunamu.

*) Vidi »Hanoar« br. 9.

Zemljoradnik. Nemamo širokoga sloja seoskoga stanovništva, iz kojega bi se regrutirali kandidati za kolonizaciju. Naši su pioniri došli iz grada, od najranije mladosti navikli gradskim formama. I u zemlji, u kojoj teče med i mlijeko, trebalo bi mnogo vremena, da se oni prilagode zemljoradnji. A što da se nadaju, kad hoće da ožive zemljište, koje je stoljećima bilo zanemareno i pusto. Felah slijedi u svom svakidašnjemu životu stare tradicije. Imade prirodni instinkt, koji ga vodi na pravi put, pa mu tako donekle naknadjuje profinjena znanstvena pomoćna sredstva. Svom dušom i svim silama povezan je posve prirodno s grudom. Grad ga ne privlači.

Našim naseljenicima, koji dolaze iz gradova, fali i jedno i drugo: i prirodni instinkt i znanstveno obrazovanje. Navikli na gradski život nemaju pravo razvijeno ćutilo za prirodne pojave. Bez zdravoga zemljoradničkog obrazovanja ne mogu da potpuno iskoriste znanstvene metode, koje su modernu zemljoradnju podigle do današnjega stepena. Prema tome bez stare tradicije i bez pravoga znanja nastaju nesavršene polumoderne farme: moderne po svojim velikim izdacima, a primitivne po neznatnom prihodu.

Tržište. Naša nova kolonizacija tvori u ovo prelazno vrijeme maleno tijelo usred velikoga seljačkoga stanovništva. Ovo je stanovništvo zadovoljno minimumom. Ono je većina, pa svojim niskim životnim standardom određuje cijene za gotovo sve zemljoradničke grane i na nutarnjemu tržištu i u susjednim državama. Na domaćemu tržištu ne može naš prirod, naročito u povrćarstvu i mljekarstvu, nikako da konkurira. Felahu, koji nije opterećen izdacima, čitav je prihod čist dobitak. Moderne mašine, koje upotrebljavamo, povisuju naše izdatke, a da time ne uvećavaju u jednakoj mjeri naš prihod. Traktor ne mora da uveća žetvu; stroj za vezanje snoplja ne donese više žita, nego kosa i srp. Samo ona suma, koju naši moderni strojevi upotrebom gube godišnje od vrijednosti, iznosi više negoli svi izdaci za uređenje felaškoga gospodarstva. Moderni kolonisti zabacuju seljačku tradiciju, jer njeno polagano orudje ne odgovara njihovu brzome mišljenju. Ali dosad još nije nastala nova tradicija za teške strojeve, koje su uveli. Ovakvu tradiciju može da stvori znanstveni institut, a ne slučajni kolonisti. Prirodna je posljedica, da prirod polumodernih naselja ne može da konkurira. U samoj zemlji pobjeđuje naše žetve lako oružje felaško. Vani nas bje »teška artilerija« modernoga zemljoposjednika, koji imajući plodno tlo i moderne strojeve može potpuno da gospodari zemljištem.

Stvaranje moderne zemljoradnje. Budžeti naših farma ne mogu u prvo vrijeme da imadu ravnotežu, jer imadu izdatke velikoga koloniste, a primitke felaha. Budući da nemamo ni moći ni volje da naseljenike potisnemo na standard felaški, ne ostaje nam ništa drugo nego da ih podignemo i po izdacima i po primitcima na nivo modernih farmera. Do danas su naši naponi u gotovo

svima granama zemljoradnje osim naranča i vinogradarstva ostali bez uspjeha, jer smo stavili nepripravne ljude na nepripravno tlo pod nepripravljenim uvjetima. Tu može da pomogne samo priprava zemljišta za naseljenika, priprava naseljenika za zemljište i stvaranje podesnih uvjeta za jedno i drugo.

Priprava tla. Pod pripravom tla ne razumijevamo samo tehničke radnje kao sušenje močvara, uklanjanje kamenja, terasiranje, nego i opsežnu organsku pripravu za dvo- tro i četverostruki prihod od danas. Time će zemljoposjednik stići na normalni nivo civiliziranih zemalja, a naša će produkcija moći da konkurira i na domaćemu i na vanjskome tržištu. Ovaj je razvitak moguć, ako se zemljoposjednik potpuno posveti svojoj zadaći, pa nauči da pravilno upotrebljava zemljište i da se prilagodi zahtjevima tržišta.

Priprava zemljoposjednika. Novi useljenici moraju da znadu najprimitivnije temelje obrta, kolonisti treba da budu školovani. Ali je najvažniji i najteži zahtjev, da se općenito prilagode seoskome životu, a to je potrebno i starim i novim naseljenicima. Mnogo je lakše nekoga tako obrazovati, da mogne raditi poput seljaka, negoli školovati njegov duh tako, da poput seljaka misli. Naši naseljenici moraju prije svega da se priviknu tome mišljenju: mjesto neodlučnosti i nestalnosti treba da se priviknu sigurnosti i postojanosti.

Stvaranje podesnih uvjeta postiže se institutima za istraživanje, koji će imati da pokažu nove putove i znanstvene sisteme mjesto zastarjele tradicije. Uz njih treba da se stvore instituti, koji će zemljoposjednika poučiti u iskorištenju ovih rezultata. Znanost može da preskoči distancije. Svojim razvijenim metodama može da postigne u deset godina metode, koje se nijesu dostigle stogodišnjom tradicijom. Dobro izgradjeni instituti mogu seoskome stanovništvu vrlo brzo da dadu upute o rezultatima istraživanja.

Cvi Rothmüller: S agitacionih putovanja

Šaljivi doživljaji i ozbiljne refleksije.

Bio nedavno savezni izaslanik u nekom mjestu. (To nisam bio ja!) Kao što je red, pozvaše ga na ručak. Kad su došli do kolača, metne mu dobra domaćica šest komada na tanjur. Što da radi, a i onako voli kolače, pa jede i jede. Baš guta šesti kolač, kad li ustaje domaćin s riječima: »Idem u kavanu«. Domaćica mu veli: »Ma što se žuriš, jedi još kolača!«

Odgovori joj na ovo domaćin: »Čuješ, ženo! Pojeo sam već tri kolača, a svaki pošten čovjek jede samo dva!«

★

Ima mjesta, gdje saveznim izaslanicima djevojke govore ti, a mladići Vi. Imade ih opet, gdje je obrnut slučaj.

U onim prvim rade samo djevojke, koliko rade. U svakom slučaju tamo je bratska atmosfera, u kojoj se izaslanici moraju da osjete veoma voljko. U drugim mjestima, gdje mladići vele ti, a djevojke Vi, obično ne rade ni jedni ni drugi. (Dokaz: da rade, bilo bi savezne svijesti i povezanosti, pa bi se ljudi voljeli tikati nego vikati.) O povoljnoj atmosferi tu obično nema govora.

Dakle su nam ipak milija ona prva mjesta.

★

Negdje dočekaju izaslanika kao takova. Znači: u njegovu službenom svojstvu. Očekuju samo službene govore i razgovore; i gostoprimstvo je tek službene naravi.

U drugim mjestima se i ne brinu za službeno izaslaništvo ili za izaslaničku službu. Dočekuju druga, miloga gosta. Nažalost onda i izaslanik prečesto zaboravlja na službeni dio pohoda.

Ali ima i slučajeva, gdje se može i poživjeti zajedno s omladinom dan dva posve prijateljski i svršiti službene poslove. To je ona prava agitacija, koja budi duše, osvaja srca, veže ljude i stvara trajna prijateljstva na podlozi našega pokreta, zajedničkih ideala i ciljeva.

★

Na putu čovjek nauči cijeniti židovske forme. Jasno? Dabome!

Kod kuće imamo dom, domaći osjećaj. Tu mi i bez naročitih forma imamo svoju sredenost. Drukčije je vani, na putu. Goniš se iz grada u grad, drndaš se u vicinalnim željeznicama, susrećeš toliko nepoznatih lica (a čim se malo ugriješ, moraš da odeš u novo nepoznato mjesto!), da prosto osjećaš potrebu domaćega štimunga, malo ljubavi, intimnosti, familijarnosti. Nigdje nijesi toliko zahvalan za svaki susret s bliskim znancima, kao baš na tim propagandnim putovanjima.

A petak uveče te pozovu u židovsku kuću. Tu imadeš pred sobom familiju i njen život, tu osjećaš kućnu, domaću atmosferu. Kao da si iz hladnoga spoljašnjega svijeta pobjegao u sigurno zaklonište, gdje te uz onaj sjaj svijeća, uz barhez, uz kiduš podilazi osjećaj pripadnosti, ma da prvi puta vidiš ove ljude.

I mogu vam reći, da mi je strašna uspomena na moja dva izgubljena šabata, kad sam sâm i osamljen lutao ulicama i osjećao ledenu prazninu.

★

Židovi naši mnogo paze na to, da li propagandisti jedu kašer. Ako im zaista omoguće kašer prehranu, lijepo i dobro. Ali ima i ovakvih slučajeva:

Dodem u mjesto, posve nepoznato. Nikoga od naših. Teren nepripravljen. Unatoč telegrafskom osiguranju, da je sve u redu,

ništa nije spremljeno. Morao sam da trčim od Poncija do Pilata, od predsjednika općine do predsjednika trgovačkoga kluba, da sâm pribavim dvoranu, urečem sastanak, pozovem ljude. To je trajalo čitavo prije podne. Ravno u podne pojurim još k g. rabinu mjesta, da mu učinim vizitu i da ga zapitam, bi li se mogao održati sastanak sa školskom mladeži.

Rabin je veoma prijazan gospodin. Govorimo o svemu i svačemu, o brigama u vjeronauci i cionizmu. Najviše ga ipak zabrinjava, što izaslanici cionističkih institucija jedu trefa. To vanredno škodi stvari. Tumačim mu i tumačim, kako je to teško jesti samo kašer, kad je čovjek na dužemu putu. On ostaje pri svome: izaslanici ne smiju nikako da jedu trefa.

U ¼1 opraštam se. Nije me dabome zapitao, kako ću ja u tom inače zaista potpuno trefa mjestu naći kašer prehranu. A i ja nisam ništa pitao, jer bi i samo pokušaj pitanja bio pokušaj samopozivanja na ručak.

Išao sam u restoran i mislio putem, kako li je lako propovijedati kašrut, a kako li je teško nje se držati.

*

Ipak nema ništa ljepše od naše agitacije. Silan je to osjećaj, kad vidiš, kako doduše uznemiruješ naše Židove goneći ih iz njihove lijene pospanosti, ali im u zamjenu daješ nutarnji mir, životnu sigurnost, ideal. U tim jadnim provincijskim mjestima, gdje ljudi životare bez sadržine, ne videći nikakvoga smisla životu, gdje naraštaj za naraštajem brine istu brigu oko dućana i radnje, oko kuhinje, rađanja djece, udaje kćeri, gdje je sve prašno, musavo, dosadno, očajno — upravo tude mi darujemo ljudima, a naročito omladini ideal, za koji je vrijedno živjeti. Pokazujemo im mjesto a borbenoj četi mladoga židovstva, koje čeka na njih, da stupe u redove nas boraca za obnovu, za snagu i za nov život.

Još uvijek imade u nas previše riječi, a premalo djela. Još uvijek se zadovoljavamo teoretskim programom mjesto pravoga izvršenja. A pokret se smije da sudi i prosuđuje samo po životu pokretača i pokrenutih.

Hoćemo li uopće smoći snage za skok preko bezdna, što se provalio između naših zahtjeva i njihova ostvarenja. Kada ćemo izvršiti taj sitan skok s toliko krupnim posljedicama.

Prirodnost hoćemo mjesto neprirodnosti; podvrgavanje zajednici mjesto samoživstva; izgrađivanje židovstva u sebi mjesto njegova zatajivanja; učešće u obnovi Palestine mjesto lutanja po ćorsokacima galuta.

Nema li tude za svakoga i za svaku od vas mjesta za rad? Ne čujete li poziv, koji je upravljen na sve vas, lično i pojedinačno:

Radite svijesno i požrtvovno! Prinesite svoj dio izgradnji svojega Saveza, da po njemu učestvujete u vaskrsavanju židovstva.

Samuel Romano, Berlin: Dve pesme

Kada u duboku jesen svo lišće vene i žuti,
šulja se u dušu tuga kô sumorni jesenji veo —
i kada prirodu celu pritisne oblak kruti
i zima mrzla i duga ukoči život ceo,
tada se u svesti rađa čarobna proletna slika.

Kada u danima teškim sve nade i čežnje ginu --
ledeni obruč boli srce razdire, stište —
i kada sve težnje duha stoje u zadnjem činu
i tromi kucaji bila samrtnu pesmu pište,
tada vizija sunca u duši plane i gori...

31. III. 1927.

Ko veseli ptići zvone malena zvonca. —
Ko proletno cveće veseli izdanci mali
u mojoj duši niču, cvetaju, gore ...
Tad vetar dođe i izdanci su moji
svi redom tužno jedan za drugim pali.

Ko ranjeni ptići zvone malena zvonca
i plaču tužno. Ljubljeni izdanci mali
u mojoj duši mrtvi, spaljeni leže ...
Tad sunce sinu i izdanci su novi
iznikli snova i veselo kraj mrtvih cvali...

14. IV. 1927.

J. E. Kalderon, Travnik: Ratarski život

H. M. Papi.

Miris gorske smole .

Prvi jutarnji traci osvježuju strmi obronak jagorčika. Za debli-
ma smreka rutave ovce brste zeleni bršljan, a vrh šumarske ko-
libice sitna jata ševa prate svaki mig, svaki drhtaj pastirske frule....

Sjedim na rpi kamenja i s nekom radošću slušam, kako se
seoski kraj budi iz slatko-opojnog drijemanja.

Živahni gorštaci silaze niz pećinske strane. Za sobom vuku
čiste plugove upirući svoj bistri pogled u prostrane njive. Onako
neorane i obraštene niskim busenjima trna ostavljaju u posmatrača
ugodni dojam idilične pitomosti.

K šumoru plitvica upravljaju jedre seljančice opaljenu kožu
bezljagnih obraza. Za ledima nose gomilu lanenog rublja. Žurno
će da isperu zemljom zamazane košulje radine braće, a navečer,
kad im se voljeni dragani vrata iz gaja, gdje preko dana prave
drveni ugali, kretom hrapave šake dopustiće dobroćudni domari,
da brigu domaćinstva ostave izvan bučnog kola i kričanja cigan-
skih gusala.

Kao da je nepoznati raj sišao s neizmjerne modrine! I sijedi
starci, nekoć neumorni ratari na djedovskoj baštini, hite nekamo
s pletivom u ruci...

*

Zar ne, mileni družo, kako je samo težački život divan! —
Košarice ranih jagoda sirenski vabe uzdah iz dubine bila i pijano
prenose čovječji vid u cvatni kanaanski dô, sličan ovoj gorštačkoj
pučini volova i žitnih hambara.

Gajiš li i Ti kô i ja ludu želju, makar jednom za boravka na
ovome svijetu dotaknuti se drška ratarskog pluga? Dotaknuti se
tamo negdje iza sredo zemnih klisura u još neviđenom logoru tisuća
naše junačke braće? ...

Možda će nam Bog pružiti priliku za ovaj sretni čas, kad bu-
demo veći i zreliji pronicavošću umnih zavoja, a da i ne osjetimo
usiljenu volju, koja neka bude od nas daleko! ...

BILJEŠKE

UZ OVAJ BROJ

Pavao Wertheim: Baruh Spinoza.

Članak našega saradnika, prijatelja Wertheima, o Baruhu Spinozi, dokazuje, da i u našem krugu među našim najmladima imade i interesa za filozofske predmete i sposobnosti, da se ti predmeti obrade. I ako ti radovi nose biljeg srednjoškolski, kako ih je okrstio jednom prilikom recenzent »Hanoara«, mi se toga ne treba da stidimo. To je naše, iz našega kruga. Preporučamo ovaj članak pažnji omladine, jer suvislo i s lijepim poznavanjem stvari prikazuje misli Spinoze, slavljenooga filozofa, čije je ime upravo ove godine u ustima tolikih, koji i ne znaju, u čemu je važnost Spinozina.

L. Šapiro: Poliubac. Ovo nije novela ni pripovijest. To je istinita slika iz pogromskih dana, kakvih je bilo stotine i tisuće u onom živinskom gaženju ljudske časti, ništenju imanjanja, skvrnjenju žena i djevojaka, paranju trbuha. Kad je čitamo, i u našim se ustima rađa okus bljutavi, najteži okus što ga ima, jer je u njemu gađenje i bol i sramota i prezir. A opet ne smijemo da zakapamo oči u pijesak: i ovo treba da osjetimo, da bismo znali, kakva li je sudbina našega naroda, da bismo s većom snagom i više požrtvovanja radili na vaspodstavljanju naše časti, na izgradnji našega života u domovini.

Elazari Volkani: Znanstvena zemljoradnja. Veseli nas, što možemo ovdje donijeti zanimljiv izvadak iz nedavno izašlog izvješća o petgodišnjem radu zemljoradničkoga i prirodnoznanstvenoga instituta zemljoradničke pokusne stanice u Erec Jisraelu. Pokusna se stanica dosad malazila

na zemljištu Keren Kayemetha u Ben Šemenu. U ovoj godini seli na novo veće i zgodnije zemljište, koje joj je Keren Kayemeth stavio na raspolaganje u Džebafti (Dolina Kišon).

Ovaj smo izvadak uzeli iz povjerljive zbirke materijala za glavne saradnike KKL-a, jer veoma jasno tumači uzroke teškoćama naše zemljoga bez sumnje naići na interes čitačaradničke kolonizacije, pa će zbog to-

STVARANJE NAŠE FAMILIJE.

Nekoliko riječi o ženidbenom pitanju.

Priznajem: mene je onaj izvadak iz pisma, odštampan u posljednjem broju »Hanora« na omotnoj strani, lecnuo i uzbudio. Dabome me zbog toga, što će mnogi smatrati iznošenje ovakovih dokumenata neukusnim i neumjesnim. Ti mnogi ne mogu nam biti mjerilom, ako osjećamo, da se nešto mora izreći.

A ovo se zaista već jedamput moralo izreći. Osjećali smo težinu ovoga pitanja, koje je nadasve gorko i bolno. Zamislite: naše djevojke — one koje su uistinu naše po svome životu, radu i osjećajima — zakukuljile su se u svijet cionizma. On je njima sve i sva. Mjesto opisivanja te činjenice iznosim ovdje odlomak iz pisma, koje je potpuno istinito i koje sam primio, dok se još nije mislilo na izdavanje broja pisama.

» Ja sam već osam godina cionista, i on se sa mnom tako čvrsto sraštao, da ga nikakve moći ne bi mogle istjerati iz mene. Osam godina raditi u društvu i živjeti u pokretu nije mala stvar. Cionizmu dugujem veo-

ma mnogo, ali je on meni oduzeo gotovo sve. Svaki svoj slobodni moment gledam da upotrijebim za nj. A ipak mi dolaze časovi, kad mi je svega dosta, kad mi sve postaje gluho i smiješno. To je dakako osobito onda, kad mi moji kod kuće počnu prodikati.

Moja mama se ljuti na mene, što ne učim kuhati. A kada ću? Kroz tjedan sam u uredu, a u nedjelju imam od ujutro do predveče sastanke. Jedamput me je mama psovala, a kad tome još sastanak nije uspio. Bila sam upravo ubijena. Hitjela sam se odreći svega. Mislila sam: ili raditi sasvim ili nikako! Došla sam u našu sobu, da se oprostim od nje, od stolaca, ormara, peći, od svega. Dodjem ti ja u nju, a bilo mi je užasno. Gledala sam žalosno sve predmete. Svaki mi je nešto pričao. I vidiš, nisam imala snage da pogledam unjegovu (Herlovu, moj dodatak) sliku, ali na koncu se odvažim i pogledam ga ravno u oči. Čim sam ga pogledala, zastidila sam se od pomisli, da ga kanim ostaviti. Bilo me je stid pred njim i pred samom sobom. Zaplakala sam. Kad sam se umirila, molila sam ga pogledom, meka mi oprost.

Odonda sam ga još dublje zakopala u svoju dušu. Kad se sada moji što god protive ili kad imam premalo snage, gledam ga (imam ga i doma) i on mi daje nove snage.

Sav moj unutarnji život ispunjen je cionizmom. Eto pred 14 dana išle smo na neku zabavu. A. i B., još su se nekako snašle, ali ja nikako. Osjećala sam se među onim ljudima strana i posve daleka. Sve mi je bilo prisiljeno i ukočeno. A. se ljuti na mene i veli, kad već dođemo među ljude da se zabavljamo, zašto se onda držiš tako! Ali ne mogu biti drugačija. Samo s našim ljudima mogu da budem onakva kakva jesam.

Ima li jasnijega dokaza za ovo uvlačenje u sebe, u naš krug, povlačenje iz spoljašnjega svijeta.

Istina je, takovih djevojaka imade malo. Najveći dio nije ovakav. Jedne su od njih i kod nas samo zbog zabave. Druge doduše shvaćaju naš i svoj rad ozbiljno, ali pored toga nikako ne misle da se istrgnu iz spoljašnjega svijeta. Za njih ovo pitanje

nije toliko bolno, kao za prave naše djevojke. One u tom pogledu nijesu pokretom ništa prikraćene, njima on pače daje mogućnost upoznavanja, i time im olakšava udaju.

Tako dakle dolazimo do ove konstatacije: Dobro je za djevojku ući u Savez i pokret, ali mu ne smije posvetiti sve misli i osjećaje. Čim to učini, čim počinje da cionizam smatra najvažnijim ličnim pitanjem, koje ima prava da traži sve od nje, ona biva bačena — u pogledu udaje — u pozadinu iza onih drugarica, kojima je cionizam ipak samo neke vrsti igra.

Ovo međuto ne bi bilo opasno. Prije svega ne smijemo zaboraviti, da i kod djevojaka i kod mladića, prirodno nastupa vrijeme, kad za njih ima samo jedna najveća briga: stvaranje porodice, stupanje u brak. Osamljenost postaje nepodnosljiva, ideali ne mogu da dadu više smisla životu, ovaako pojedinačnome, nego treba života u dvoje, u kojemu se slijevaju dva vrela u novo strujanje.

U tome času i za naše djevojke cionizam blijedi pred tim najnaravnijim zakonom života. One moraju da se ogledaju za drugom, u kojemu će tjelesna ljubav i idealno maštanje naći jednako vrijedan subjekt i objekt.

Ali tude nastaju teškoće, kojih u drugih djevojaka nema. Za druge je manje ili više (više više nego manje) jasno, da će poći za prvu dobru partiju.

Djetinjska su zamišljanja idealnoga trauža dotle izbljedila pred krutom stvarnošću. Dosta je, ako je on samo blijeda sjena negdašnjega ideala.

U naših djevojaka nastaje borba: stranac — a naši dečki? Godinama odgajamo omladinu za nov život; hoćemo stvaranje nove porodice, gdje će s porođm djece da se rodi i njihovo židovstvo; drugujemo s djevojkama. A kad onda dođe čas odluke za život — gdje li smo to ostali?

Nije tude riječ o djevojkama, koje maškćHm -j,š.- uml rdg uml bfsk uml estaju prevarene u najljepšim nadama. Riječ je o našim zajedničkim ciljevima. Kako ćemo da stvorimo novu porodicu, koja će odisati našim duhom, kad mi pri stvaranju odluke ni tren ne mislimo na taj naš osnovni cilj.

Pita se: pa zašto naši dečki ne žene naše djevojke? Da nije možda razlog u tome, što naši studirani mladići traže bogate djevojke, da bi njihovim mirazom osigurali sebi udobno življenje i socijalni položaj. Ili zbog toga, što su nam naše djevojke i previše bliske, drugarske, pa ne mogu da budu predmetom erotskoga privlačenja. Ili najzad stoga, što naši dečki ipak traže kuhanje i takve stvari, pa im ni u snu ne dolazi pomisao, da bi uzeli ove naše cionističke radnice, koje nijesu imale vremena da nauče sve te korisne vještine.

Bilo kako bilo, posljedica je ovo-
ga, da brakovi naše omladine nerijet-
ko nisu ništa bolji za naš pokret od
ranijih brakova, protiv kojih smo se
s pravom toliko bunili. Ta brak se
uvijek ravna po goremu drugu, po
onome, koji ima manji interes za jav-
na pitanja, za narodni pokret i cioni-
stički rad. Tako je i u ovoj generaciji
borba za osvajanje djece isto toliko
teška i isto toliko potrebna kao i ne-
koć.

Jeste li vidjeli, da se tude nikako
ne radi o ličnom pitanju nekih djevo-
jaka. Ovo je jedno od osnovnih pitanja
našega pokreta, jer je riječ o stva-
ranju naše familije!

Cvi Rothmüller, Zagreb.

KNJIŽEVNE NOVOSTI.

Ilija Bosanac: Rasna etika
Jugoslavena i Vidovićevo pokret. Iz-
danje »Uzgajatelj« u Sarajevu, cijena
dinara 10.—.

Miljenko Vidović: Ideje i pro-
blemi. »Uzgajatelj«, Sarajevo, cijena
dinara 30.—.

Dr. Mirko Kus-Nikolaiev:
Na stazama duševne kulture. »Uzga-
jatelj«, Sarajevo, cijena dinara 20.—.

S. Kamhi: Sefardi i sefard-
ski pokret i **J. A. Kajon:** Se-
fardi do danas. Biblioteka »Espes-
an-za« br. 1. i 2. Zagreb 1927.

»Geulat Haarec«, priče, pie-
sme, slike, uredio dr. Cvi Rothmül-
ler, izdalo Zemaljsko Povjereništvo
Keren Hayemetha za Kralj. SHS.

Iz uprave

Umoljavaju se svi povjerenici »Hanoara«, da odmah odašalju izvještaje sa obračunom.

Pretplatnici, koji do danas nijesu odaslali dužnu pretplatu, treba da to učine odmah.

Darovali za tiskovni fond „Hanoara“

Savez Cionista Jugoslavije	Din 2500.—
Hazan Hajim, Sanski Most	Din 100.—
Cion. oml. grupa, Sarajevo	Din 71.—
Ž. O. i S. D. »Herut«, Vinkovci	Din 20.—
V. Ornstein, Vinkovci	Din 20.—
Gejza Hirschfeld, Vinkovci	Din 20.—
F. R., K.	Din 3.—

Darovateljima najtoplija hvala!

Nadamo se, da ostali prijatelji našega lista ne će zaboraviti svoj »Hanoar«.

Uprava »Hanoara«.

SIONISTI!

Šaljite knjige za jerusolimsku biblioteku na adresu:

Odbor za hebrejsku univerzu u Jerusolimu,
Zagreb, Ilica 38. II kat.

Engleski magazin

ZAGREB, Štrosmajerova ulica 10.
BEOGRAD, Karadžića ulica 18.

Prvorazredna modna kuća za gospodu.
Vlastiti krojački atelier za odjele i rublje po mjeri.
©

Štampilje, društvene i sportske znakove, vignete, gravure, čekiće, emajlirane ploče, signature izradjuje brzo i jeftino

Zavod za rezbariju i štampilje
Brezina i drug

Frankopanska ulica broj 9.
Telefon int. 8-53.

Učite hebrejski!

Najbolji udžbenik sadašnjosti

Sefat Amenu

izašao je na srpsko-hrvatskom jeziku.

Knjiga se naručuje kod
Nadrabinata
u Bačkoj Topoli.

Svaki omladinac treba da

nešto učini za svoj list!

Skupljajte pretplatnike!

Oglašujte u „Hanoaru“!

OGLAŠUJTE U „HANOARU“!

Uredjuje: Odbor. — Odgovorni urednik: Dr. Drago Rosenberg, Gajeva ul. 20. — Tiskara »Merkantile«, Zagreb, Ilica 35. — Za tiskaru odgovara: Gjuro Jutriša. Zagreb. Nova Ves 62.